

Владимир МАРЕНОВИЋ, адвокат

Никола КЛИСКА, адвокат

ПРЕНОС МОРАЛНИХ ПРАВА УГОВОРМ ПРЕМА ОДРЕДБАМА ЗАКОНА О АУТОРСКОМ И СРОДНИМ ПРАВИМА РС

Резиме

Морална права аутора и даље изазивају контроверзе међу правницима који се баве интелектуалном својином. Иако су предмет регулисања већ скоро стотину година, не постоји уједначено схватање ових права, те и поред бројних међународних докумената, од земље до земље варира и њихов број, као и обим искључивих овлашћења која аутор може да врши. Закон о ауторском и сродним правима Републике Србије овакво стање не поједностављује. Наиме, иако тај пројекат садржи изричиту одредбу да се морална права не могу преносити уговором, поједине одредбе закона прописују управо такав пренос.

Кључне речи: ауторско право, морална права, ауторски уговор, уговор о наруџбини ауторског дела.

I Увод

Закон о ауторском и сродним правима – ЗАСП¹ изричито прописује ограничен број искључивих овлашћења, делећи их на морал-

¹ Закон о ауторским и сродним правима – ЗАСП, Службени гласник РС, бр. 104/2009, 99/2011, 119/2012 и 29/2016 – одлука УС.

на и имовинска (чл. 14–40). Аутори ће у наредним редовима посветити пажњу моралним правима. Садржина појединачних моралних овлашћења неће бити посебно обрађивана, већ ће тежиште овог рада бити на њиховом преносу путем уговора.

II Морална права кроз историју и релевантне јурисдикције

Глобално гледано, подела на морална и имовинска права дуго није била опште прихваћена.

Француски и немачки правници су највише труда посветили питању моралних овлашћења аутора.² У Француској су ова права постала и део законодавних решења од 1957. али су и пре тога уважавана кроз праксу судова.³ Са друге стране, земље англосаксонског правног простора до пре пар деценија нису ни познавале морална права као таква. Примера ради, Велика Британија уводи морална права у национално законодавство 1988. године⁴, а Сједињене Америчке Државе су препознале морална права годину дана касније – 1989. године.⁵

Број признатих моралних права варира од земље до земље, а најмањи заједнички именилац је постављен изменама Бернске конвенције о заштити књижевних и уметничких дела из 1928. године⁶ (у даљем тексту: „Бернска конвенција“). Наиме, Бернска конвенција чланом *bis* прописује да аутори имају право да њихово име буде назначено на делу, као и право на заштиту интегритета дела.

Споразум о трговинским аспектима права интелектуалне својине (у даљем тексту: „ТРИПС“) из 2008. године⁷ обавезује чланице да примењују Бернску конвенцију, и то њене суштинске одредбе, али уз

2 Strauss William, „The Moral Right of the Author“, *The American Journal of Comparative Law*, Volume 4, Issue 4, 1 October 1955, 506–538; <https://doi.org/10.2307/838072>, 115

3 S. William, стр. 141

4 Tanya Aplin, Jennifer Davis, *Intellectual Property Law*, Text, Cases, and Materials, First Edition, Oxford University Press, 2009, 136.

5 Мирослав Милетић, „Приступање Сједињених Америчких Држава Бернској конвенцији о заштити књижевних и уметничких дела“, *Патентни гласник*, бр. 2 и 3, Београд, 1994, 251 и 593.

6 Србија (СФР Југославија) је ову конвенцију, заједно са неколико ревизија, ратификовала 1975. године Законом о ратификацији Бернске конвенције о заштити књижевних и уметничких дела, *Службени лист СФРЈ*, бр. 14/75 и *Службени лист СФРЈ – Међународни уговори*, бр. 4/86 – уредба.

7 Србија није чланица овог споразума, али је релевантан у смислу примене Споразума о стабилизацији и придруживању између Европских заједница и њихових држава чланица, са једне стране, и Републике Србије, са друге стране (*Службени гласник РС – Међународни уговори*, бр. 83/2008) и то одредби Анекса VII.

изричито искључивање обавезности примене одредби које се односе на морална права.⁸ Ово је и разумљиво јер је ТРИПС донет под окриљем Светске трговинске организације, те је акценат био на економским аспектима права интелектуалне својине, а не на моралним.

У сваком случају, у земљама континенталне правне традиције број тих права варира (у Француској их има пет (5): Право објаве, право патернитета, право заштите интегритета дела, право на повлачење дела, право на заштиту части и репутације; у Црној Гори⁹ и Хрватској¹⁰ четири(4): Право прве објаве, право патернитета, право на поштовање дела и право покајања).

III Непреносивост моралних права *inter vivos*

Струка се детаљно бавила упоредним позитивно-правним решењима и уобличен је став да у земљама континенталне правне традиције постоји опште правило да се аутор не може одрећи моралних права, као и да су она непrenосива пословима међу живима. У складу са наведеним, закони прописују бројна ограничења у погледу садржине уговора који се тичу ауторских права.¹¹ Међутим, из праксе француских и немачких судова може се закључити да наведено правило није апсолутно. Наиме, могу се извући следећа правила која имају „животнији“ карактер:

- Аутори се не могу одрећи права патернитета и права на заштиту интегритета дела у целости;
- Бланко одрицање од права, које је дато *pro futuro*, није извршило;
- Уколико се аутор одриче својих моралних права, такво одрицање, уопштено гледано, може бити правно ваљано, уколико је јасно дефинисано и уколико се односи на ситуације које се могу предвидети унапред.¹²

У Великој Британији, пренос није могућ, али је дозвољено одрицање од моралних права у писаној форми.¹³

8 Т. Aplin, J. Davis, 50.

9 Закон о ауторском и сродним правима Црне Горе, *Службени лист ЦГ*, бр. 37/11 и 53/16.

10 Закон о ауторском праву и сродним правима Републике Хрватске, *Narodne Novine Republike Hrvatske*, бр. 167/03, 79/07, 80/11, 125/11, 141/13, 127/14, 62/17.

11 Cyrill P. Rigamonti, „Deconstructing Moral Rights“, *Harvard International Law Journal*, 47, (2006), 361–362.

12 С. Р. Rigamonti, 377–378.

13 Т. Aplin, J. Davis, 144–145.

Аутори и у нашем региону скрећу пажњу да одредбе које уређују морална права не треба стриктно тумачити. Примера ради, проф. Марковић наводи да је једино аутор овлашћен да објави своје дело, али додаје „наравно, аутор је овлашћен и да дозволи другом лицу да објави његово дело“.¹⁴ Поред тога, проф. Бесаровић наводи да је неotuђивост моралних права обележје које нужно произлази из чињенице да је морално право везано за личност аутора и да је његов основни задатак – заштита ауторове личности. Међутим, проф. Бесаровић посебно истиче да прописи у неким случајевима постављају ограничења у погледу вршења моралних овлашћења, на пример код ауторских дела насталих у радном односу или код уступања права на прилагођавање дела, иако изричито прокламују неotuђивост моралних права или то имплиците произлази из садржаја законских одредби.¹⁵

IV Пренос моралних овлашћења аутора према законодавству Републике Србије

Поред кратког прегледа решења у другим земљама и у теорији, у даљем тексту ћемо извршити анализу релевантних одредби ЗАСП. Овај закон познаје пет моралних овлашћења аутора и то су:

- Право патернитета (члан 14);
- Право на назначење имена (члан 15);
- Право објављивања (члан 16);
- Право на заштиту интегритета дела (члан 17); и
- Право на супротстављање недостојном искоришћавању дела (члан 18).

Даље, ЗАСП одредбом члана 60 изричито прописује: „Морална права аутора не могу се преносити уговором.“. Пошто је ова одредба изразито кратка, језичким тумачењем се долази до неспорног закључка да је и апсолутна.

Са друге стране, у даљем тексту указујемо на одредбе истог закона, које ови аутори примећују као одступања од правила из члана 60.

14 Слободан Марковић, *Ауторско право и сродна права*, Службени гласник, Београд, 1999, 174.

15 Весна Бесаровић, *Интелектуална својина: Индустијска својина и ауторско право*, Правни факултет Универзитета у Београду, 2005, 290.

1. Ауторски уговор

Чланом 67 ЗАСП, регулисано је да се ауторским уговором ауторска права уступају или у целини преносе, те се чланом 68 надаље прецизира:

„У сумњи о садржини и обиму права које се уступа, односно преноси ауторским уговором сматра се да је уступљено, односно пренесено мање права.

Дозвола за објављивање дела, за бележење дела на носач звука или слике и дозвола за емитовање дела морају бити изричито уговорене, ако одредбама овог закона није друкчије одређено.

Уступање, односно пренос одређеног права на искоришћавање дела не подразумева и уступање, односно пренос права на ауторску накнаду у случајевима искоришћавања ауторског дела по основу законске лиценце.

Уступање, односно пренос одређеног права на искоришћавање дела подразумева и давање дозволе за оне измене на делу које су технички неминовне или уобичајене за тај начин искоришћавања дела.“

Одредбом члана 16 ЗАСП која прописује да „аутор има искључиво право да објави своје дело и да одреди начин на које ће се оно објавити“. Тумачимо да аутор може одлучити да сам објави дело или не, и да може одредити да ли ће га објавити на јавном скупу усмено, писаним путем, у електронској форми или на неки други начин. Из ове одредбе се ни не наслућује да су изузеци могући.

Са друге стране, из цитираног текста члана 68 ЗАСП се види да је изричита сагласност (дозвола) трећем лицу за објављивање дела могућа и дозвољена, као и да заштита интегритета дела није апсолутна. Наиме, из саме природе ауторског уговора проистиче и да је често практичније да стицалац права сам објави дело. Примера ради, у највећем броју случајева у пракси долази до тога да аутор текста песме, уговором певачу да дозволу да објави песму коју ће изводити. Нема разлога пратити круто правило да аутор мора прво приступити објави, па да се тек онда може вршити пренос уговором. Са друге стране, ни правници који посебно вагају интересе уговорних страна, не могу приговорити да се овим нарушава личност аутора, или да је повређено начело пропорционалности. Имајући у виду наведену формулацију, аутори овог рада су става да овде нема преноса моралног права, већ да аутор врши овлашћење које му је ЗАСП ставио на располагање. У сваком случају сматрамо да је одредба такве природе потребна лади лакшег правног

промета. Међутим, без обзира на то да ли се ради о преносу моралног права уговором, или вршењу овлашћења, да би се одредба члана 68 ЗАСП применила, потребно је извршити тумачење, а примена сваког тумачења додатно успорава правни промет.

Сличан случај је и са заштитом интегритета дела, где је законодавац препознао да се ауторско дело може користити у видовима који се унапред не могу ни предвидети, те релативизује круто правило из чланова 17 и 60. Овим је заштита интегритета дела уподобљена свакодневном животу, без угрожавања интереса аутора.

2. Уговор о нарудбини ауторског дела

Чланом 95 ЗАСП прописано је уговором о нарудбини ауторског дела аутор се обавезује да за наручиоца изради ауторско дело и преда му примерак истог.

Наручилац има право да објави дело и да стави у промет примерак дела који му је аутор предао, а аутор задржава остала ауторска права, ако уговором о нарудбини није друкчије одређено. У овом случају, за разлику од ауторског уговора, сматрамо да долази до преноса моралног права.

Ако је на основу уговора о нарудбини ауторског дела израђен рачунарски програм, наручилац стиче сва права искоришћавања рачунарског програма, ако уговором није друкчије одређено.

Из наведених одредаба опет произлазе два могућа изузетка у односу на строго правило из члана 60 ЗАСП.

Наиме, овим уговором је могуће пренети право на објаву дела, што је оправдано самом чињеницом да је дело и створено тек након, и поводом, нарудбине наручиоца.

Напомињемо да је у случају рачунарских програма прописано да наручилац стиче „сва права искоришћавања“. Поставља се питање да ли то покрива и „недостојно“ искоришћавање дела (у ком случају су аутору пружене гаранције из члана 18 ЗАСП-а). У пракси, такве ситуације нису незамисливе. Примера ради, могуће је да програмери пристану на израду друштвене мреже за размену фотографија кућних љубимаца, а да наручилац ту платформу касније користи за размену фотографија са зараћених подручја. Оправдано је очекивати да се аутори могу успротивити оваквом коришћењу платформе. Како се ради о изузетку сматрамо да би га требало тумачити уско, те да синтагма „сва права искоришћавања“ не анулира морална овлашћења аутора да се успротиви недостојном коришћењу његовог дела.

3. Радни однос

Члан 95 ЗАСП прописује режим за дела настала у радном односу. Наиме, ако је аутор створио дело током трајања радног односа извршавајући своје радне обавезе, послодавац је овлашћен да то дело објави и носилац је искључивих имовинских права на његово искоришћавање у оквиру своје привредне делатности у року од пет година од завршетка дела, ако општим актом или уговором о раду није друкчије одређено.

Како је правна природа радног односа, пре свега уговорног карактера (уз изузетке у јавном сектору), заснивањем радног односа за послени пристаје и на ову одредбу ЗАСП, самим тим уговором о раду даје бланко сагласност послодавцу за објављивање свих његових дела која су настала у вези са његовом радном обавезом. Следи да члан 95 ЗАСП предвиђа, још један изузетак од строге одредбе члана 60, а у вези са овлашћењем из члана 16.

4. Проблеми у пракси

Сматрамо да овако формулисана одредба члана 60 ЗАСП и врло савесне читаоце може довести у заблуду, и навести их да се задрже само на овој одредби као релевантној и апсолутној, а да приликом упознавања са осталим одредбама ЗАСП изузетке лако и превиде. Аутори не доводе у питање важење претпоставке *ignorantia iuris nocet*, међутим, сматрају да из практичних разлога треба извршити измене које ће повећати правну сигурност.

Наиме, из искуства аутора, у преговорима често долази до неспоразума баш због одредбе из члана 60 ЗАСП. Несугласице се јављају у ситуацијама када се једна уговорна страна обрати аутору са предлогом текста уговора у којем стоји да стичалац права на делу стиче, између осталог, и овлашћење да објави ауторско дело. Уколико аутор није упознат са свим одредбама ЗАСП до детаља, он је често забринут да ли је таква одредба о објави директно противна закону. Такве недоумице захтевају додатна тумачења и ангажовање правних саветника, што све изискује додатно време и новац.

Са друге стране, чак и када аутор ангажује стручну правну помоћ, у пракси се дешава да и тада дође до забуне. Наиме, чак и правници који су прошли опште правно образовање немају прилике да се сусретну са овим питањима.¹⁶

16 У књизи која представља литературу за припрему испита из Права интелектуалне својине на Правном факултету УБ стоји „Једино је аутор овлашћен да објави своје дело, одн. да забрани сваком другом објављивање свог дела.“ Изузеци нису

V Закључак

Закони који регулишу ову област мењани су неколико пута у последњих деценија (укључујући и доношење нових закона, али који су увек за основу имали претходну верзију закона). Приликом измена дошло је и до неколико неконзистенција. Примера ради, од верзије Закона о ауторским и сродним правима из 1998.¹⁷, већ у члану 2 се примећује недоследност текста. Наиме, у том члану су *exempli causa* наведене врсте ауторских дела, али се реч „скица“ спомиње на два места (члан 2, став 2, тачке 6 и 9). Иако се ради о пропусту који не утиче на правну сигурност, сматрамо да је морао бити исправљен једним од четири новелирања која су уследила након тога.

Тема овог рада је била недоследност ЗАСП у погледу преноса моралних права. Овај пропис садржи изричиту одредбу да морална овлашћења аутора није могуће преносити уговором. Са друге стране, системским тумачењем осталих одредби истог закона долази се до закључка да су овакви преноси ипак могући, а да у случају радног односа постоји могућност чак и бланко овлашћења за сва будућа дела (која су у вези са радном обавезом). Сматрамо да би се прецизирањем одредбе члана 60 ЗАСП-а могле отклонити недоумице које настају у пракси, а које уносе правну несигурност и тиме успоравају правни промет. Приликом ревизије закона предлажемо прецизирање наведеног члана у следећем правцу: „Морална права аутора не могу се преносити уговором, осим у законом предвиђеним случајевима.“ Сматрамо да би овом изменом биле отклоњене најбитније недоумице у пракси.

поменути, што је и разумљиво јер се студентима приказују само најважнији аспекти појединих института. Више о томе: Слободан Марковић, Душан Поповић, *Право интелектуалне својине*, Правни факултет Универзитета у Београду, 2013, 57.

17 Службени лист СРЈ, бр. 24/98.

Vladimir MARENOVIĆ, Attorney at Law

Nikola KLISKA, Attorney at Law

CONTRACTUAL TRANSFER OF MORAL RIGHTS UNDER THE SERBIAN COPYRIGHT ACT

Summary

Amongst the legal professionals dealing with the intellectual property, moral rights are still considered to be controversial,. Even though they have been regulated for almost a hundred years now, there is no unified approach. Various international legal documents exist, but from country to country, number of moral rights varies, as well the scope of exclusive rights which author could exercise. The Act on Copyright and Related Rights of the Republic of Serbia does not simplify the situation. Even though this piece of legislation does prescribe ban on transfer of moral rights by contract, some provisions of the same act envisage exceptions to such rule (i.e. allow such transfers).

Key words: *copyright, moral rights, copyright agreement, agreement on order of a work of art.*